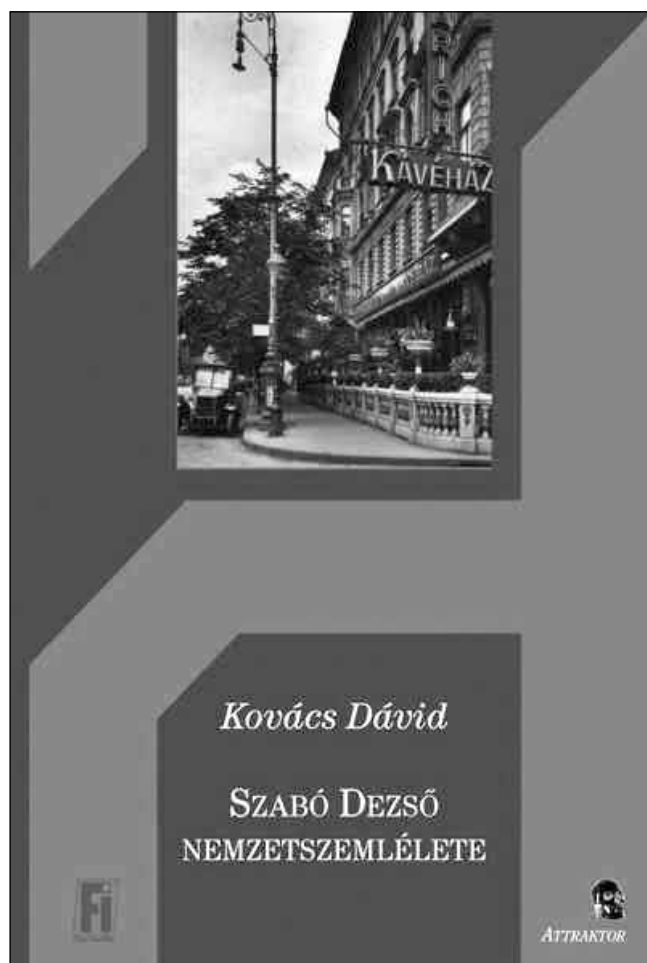

Hamis toposzok nélkül

(Kovács Dávid: Szabó Dezső nemzetszemlélete,
Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2014)

Kovács Dávid neve nem ismeretlen a történelmi szakmában. Fialta kora ellenére a Károli Gáspár Református Egyetem tanáraként több száz diákot oktató az elmúlt évtizedben. Főbb kutatási területe a 20. század eleji, illetve a két világháború közötti magyar eszmetörténet.¹ 2014-ben

¹ A szerző számos korábbi tanulmányában foglalkozott Szabó Dezső közösség- és magyarságszemléletével, ezek a kérdéskör monografikus feldolgozását körvonalazták. Kovács Dávid: Elidegenedés és utópizmus. In: Valóság. 2012, 11. sz., 1–17.; Kovács Dávid: Szabó Dezső magyarság- és nemzetfogalma a két háború közötti írásainak tükrében. Orpheus Noster, 2013, 3. sz., 66–75.; Kovács Dávid: Szabó Dezső nemzetszemlélete az 1910-es évek első felében. Valóság, 2014, 5. sz., 19–34.

jelent meg az első önálló és méltán hiánypótlónak nevezhető kötete *Szabó Dezső nemzetszemlélete* címmel az Attraktor Kiadó² gondozásában.

A könyv megírásnak célja a szerző szavaival élve a következő volt: „A Szabó Dezső-i gondolati építmény homályában álló részeit megvilágítva a »hatástörténeti hatás« nyomán létrejött képnél valóságosabb ábrázolást adnom az író nemzet-tudatának, valamint – ettől elválaszthatatlanul – közösségtudata más formáinak.” (13. oldal) A könyv továbbá igyekszik egy sokkal árnyaltabb, minden múltbéli vagy aktuális politikai érdekektől mentes értelmezését adni Szabó Dezső filozofikus, mély gondolkodásának, amelyet már a kortársak is törekedtek – de leginkább az utókor igyekezett – beleerőltetni valamelyik szűk ideológiai skatulyába.

A kötet érdeme (és éppen ebből ered a hiánypótló jellege is), hogy Szabó Dezső nemzetszemléletét, illetve a közösségről alkotott véleményét nem statikusan, esetleg politikai érdekektől vezérelve, egy-egy kis részletet kiemelve igyekszik elemezni, hanem a maga komplex módján, illetve dinamikájában ragadja meg. Szabó Dezső gondolkodása – szemben a kortársak és az utókor ítéleteivel – sokat változott ugyanis élete során. Ezeket a fordulópontokat igyekszik Kovács Dávid Szabó Dezső egyes könyvein, illetve publicisztikáin keresztül bemutatni.³ Továbbá részletesen ismertetni, hogy miként látja/láttatja az íróiás az egyes korszakokban a magyarság jövőjét. Mert Szabó Dezső, ahogy a szerző is a könyv elején megjegyzi: „...hatni akart. Nemcsak a számára kiszabott életben, de a síron túl is.” (5. oldal)

² Kovács Dávid: *Szabó Dezső nemzetszemlélete – A közösségi identitás változatai Szabó Dezső életművében*. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő, 2014

³ Forrásokat lásd. Kovács: I. m., 191–194.

Kovács Dávid helyesen hívja fel a figyelmünket arra a problémára, hogy még huszonöt évvel a rendszerváltás után sincs „tisztá” képünk Szabó Dezső gondolkodásáról, hisz az utókor (s bizony a kortársak is) eltorzítva értékelték vagy éppen kritizálták írásait. Példaként említi, hogy Szekfű Gyula a *Három nemzedék és ami utána következik* című munkájában⁴ Szabó Dezső munkásságát kizárólag az *Elsodort falu* megírásától kezdve értelmezi (az előtte lévő gondolati fejlődését figyelmen kívül hagyja). Épp ezért nem ad hiteles képet Szabó Dezső gondolatainak változásairól és fejlődéséről. (12. oldal)

Az utókor, elsősorban a Rákosi- és Kádár-rendszer történelmi vélekedése pedig politikai okok miatt erősen kétséges. Ahogy Kovács megjegyzi: „Az állampárti időszakban Szabó Dezső megítélésének alapjait Lukács György 1945 utáni írásai fektették le⁵, amelyek az író helyét az irracionális »ész trónfosztó« történelmi-gondolati áramában jelölték ki. A kompromittáló pozícionálásban nem elsősorban az vezette Lukácsot, hogy Szabó Dezső »veszélyes« szellemi örökségét kigyomlája a magyar közgondolkodásból, hanem sokkal inkább az motiválta, hogy a halott író keresztül a megbélyegzett szellemi áramba rántsa a nagyon is vitális népi írói táborot.” (12. oldal)

Persze az állampártot kiszolgáló tudósok – a létező szocializmus idején – a végtelenül leegyszerűsített fasiszta, antiszemita, illetve sovinszta bélyeget nyomták rá Szabó Dezső életművére. Vagy éppen az elhallgatás, a magyar politikai gondolkodás panteonjából való kiközösítés jellemezte a viszonyulásokat. Ez a fajta vélekedés sajnálatos módon még ma is létezik.

Kovács Dávid írása mindenesetre igyekszik egy árnyaltabb, sokkal komplexebb és objektív értelmezést adni Szabó Dezső gondolkodásáról. Nem esik abba a csapdába, hogy szubjektív meggyőződésén keresztül, vagy valamelyik politikai tábornak megfelelően elemezné Szabó Dezső gondolkodását. További érdeme a kötetnek, hogy nemcsak *Az elsodort falu*⁶ c. kulcsregényt

⁴ Szekfű Gyula: *Három nemzedék és ami utána következik* (Bp., Királyi Egyetemi Nyomda, 1934)

⁵ Lukács György: *Az ész trónfosztása* (Bp., Magvető, 1979)

⁶ Szabó Dezső: *Az elsodort falu* I–III. (Budapest, Genius Kiadó, 1926)

tartja kizárólagos kiindulópontnak, hanem az előtte és az utána lévő változásokat is igyekszik objektív módszerekkel leírni. És végül, még mielőtt Kovács Dávid bizonyos félreértéseknek helyt adna, illetve a tárgytól elrugaszkodva egy kétes zsákutcákba kerülne, leszögezi, hogy kizárólag Szabó Dezső gondolkodásával, azon belül is leginkább a nemzetszemléletével, a közösségről alkotott véleményével és ebből eredően a magyarság jövőjével kapcsolatos gondolatokkal foglalkozik – az életrajznak, így a különös élethelyzetekből való félremagyarázásoknak nem ad lehetőséget. Ebből kifolyólag – helyesen – a kötet nem életrajzi mű, de nem is a klasszikus értelemben vett monográfia, hanem egy nagy gondolkodó filozófiai mélységű gondolatainak, illetve azok változásainak bemutatása a már említett fogalmakon keresztül.

Kovács ezt a logikát követve, három periódusra osztja Szabó Dezső nemzetszemléletét, illetve a közösségről alkotott véleményét. Az első az *Az elsodort falu* előtti korszak (1911–1917), amely a szociáldemokraták és a „Jászi-féle polgári radikalizmus köreiből megfogalmazott nézetekkel állítható párhuzamba”. A második, a már említett kulcsregénnyel veszi kezdetét, melyben az „univerzalista közösség” helyét „a nemzeti közösség”, azaz a magyarság veszi át. Ez a periódus a két világháború közötti azon időszaka, amelyben egyre mélyebben bontja ki a magyarság közösségi identitásába vetett hitét. S amely, ahogy a kötet elemzéséből kiderül, egyáltalán nem volt olyan statikus, ahogy azt az utókor látja vagy láttatja velünk; inkább jellemzi egy olyasfajta „építkezés”, ahol a magyarságidentitás szerepe egyre dominánsabb lesz, s egyre inkább elhomályosul az „univerzalista elmélet” (az emberiség mint egy közösség elve). S végül, az utolsó periódus is terítékre kerül a könyvben, amikor is elindul egy befejezetlen folyamat Szabó Dezső gondolkodásában, s amely lényege „a közösségi elköteleződés felbontása”. (19–20. oldal; illetve a 147–150. oldal)

A kötet, ahogy szerző is utal rá, annyiban különbözik az elmúlt években írt monográfiáktól, illetve tanulmányoktól, hogy kevésbé torzítja el a fogalmak elemzését az életrajz taglalásával; továbbá annyiban is, hogy igyekszik kivetkőztetni Szabó Dezső nemzetszemléletét a ma is élő po-

litikai ideológiák által megteremtett torz előítéletek köntöséből. Mondhatjuk, sikeresen igyekeznek megszabadítani a hamis toposzoktól, s végül (talán ez a könyv legnagyobb érdeme) nem statikus módon mutatja be Szabó Dezső gondolkodását, hanem dinamikájában.

Ahogy a szerző fogalmaz: könyvével bizonyítani kívánja, hogy: „Az *elsodort falu* megírása előtt született, elsősorban a *Nyugatban* és a *Huszadik Században* megjelent tanulmányokban az író még nem a magyar, hanem az emberi nem »megújulásának tervét« rajzolta meg. Közösségi identitása, vagy »Mi-tudata« ekkor még Szabó Dezsőt elsődlegesen az emberiséghez, nem pedig a magyarsághoz kötötte.” (19. oldal) Csak *Az elsodort falu* megírásnak kezdetével jelenik és válik egyre dominánsabbá az a gondolat, amelyben a közösségi identitás fogalma egyre inkább a magyarság jövőjére „szűkül”. S ezzel párhuzamban megjelenik a fajelmélet és más, az univerzalizmustól negatívan elszakadó fogalom is. De „a közösségi identitás két változata közötti egyeztetési szándék végigvonul az életművön, azonban irodalmi-publicisztikai munkássága két szakaszában más töltötte be a domináns közösségi identitás szerepét. Az egyetemi éveket követően egészen *Az elsodort falu* megírásáig Szabó Dezső számára a magyarsághoz tartozás nem játszott meghatározó szerepet. A magyarság tömegeinek háborús szenvedései azonban olyan lelki folyamatot indítottak el az íróban, amelynek nyomán az elsődleges közösségi identitássá a magyarsághoz való tartozás lépett elő anélkül, hogy az emberiség nembeli egységének, közös céljának képzete eltűnt volna Szabó Dezső eszmévilágából”. A gondolkodás dinamikájában, a '20-as évektől vált egyre dominánsabbá a magyarságidentitás, amikor már „az egyén betegségére a gyógyírt nem az emberiség, hanem a magyarság jegyében kiteljesedő élet jelentette”. S végül Szabó Dezső az utolsó éveiben, a II. világháború kezdetétől, egyre inkább eljut a közös-

ségi elköteleződés felbontásához, amely az író tragikus halála miatt befejezetlen, mindazonáltal jól kitapintható maradt. (20. oldal)

A könyv fejezeteinek sora követi ezt a fajta „gondolatépítkezést”. Az egyébként kissé hosszadalmas bevezetés és a történészek munkáit kevésbé jellemző módszertani elmélyülés után a 3. és a 4. fejezet ezt a periodicitást, illetve dinamikát írja le. Majd a könyv összegzéssel és egy nagyon részletes, a történészek számára igen hasznos szakirodalommal végződik.

Habár a könyv nyelvezete a nagyközönség számára néha kissé nehézkes lehet (a módszertan és a sok történészi szakzsargon megnehezíti az olvasó dolgát), továbbá néhány ismétlés (a bevezető és az összegzés is ugyanarról értekezik) kissé hosszadalmassá teszi az egyébként is filozofikus, nehéz témát, mégis nemcsak történész hallgatóknak, kutatóknak ajánljuk ezt a könyvet, hanem mindenkinek, aki a magyar közgondolkodás kiemelkedő alakjai iránt érdeklődik. Aki kíváncsi múltunk nagy gondolkodóinak elmélkedéseire. Aki kíváncsi egy politikai érdektől megszabadított, hamis ideológiai toposzoktól mentes Szabó Dezsői-i képre.

Sajnos a rendszerváltozás óta is nehéz súlyként nehezedik a szocialista történelemhamisítás és megbélyegzés Szabó Dezső gondolkodásának megítélésére. Lukács szelleme még mindig köztünk kísért. A „másik oldalról” pedig jellemzően egy túlzó, de a részleteket és a komplex, változó életművet figyelmen kívül hagyó, néha vulgáris lelkesedés üti fel időnként a fejét. Nos Kovács Dávid a könyv megírásával sikeres kísérletet tett arra, hogy Szabó Dezső gondolatait teljességében, komplex és változó mivoltában, a rendszerváltás óta is meglévő hamis ideológiai érdekek nélkül értelmezhesük. Hogy végre Szabó Dezső gondolatait a hamis történelmi és politikai toposzoktól megszabadítva ismerhesük meg.